

Minir ADEMI

KONTRIBUTI I DIASPORËS SHQIPTARE NË ZVICËR PËR LUFTËN ÇLIRIMTARE NË KOSOVË (1998-1999)

Abstrakt:

Regjimi jugosllav, i dominuar nga Serbia, zhvilloi fushatë të pandërprerë antishqiptare jo vetëm në Kosovë, por edhe në të gjitha viset e banuara me shqiptarë. Nga kjo fushatë antishqiptare, një numër që i shpëtoi burgosjeve (nxënës dhe mësues) u detyruan të migronin kryesisht në Evropën Perëndimore. Diaspora shqiptare gjatë kësaj periudhe filloi një aktivitet të dendur politik në denoncimin e represionit, përndjekjeve, persekutimin, burgosjen në vendlindje para organizatës ndërkombëtare të OKB. Diaspora shqiptare në të gjitha vendet e Evropës dhe botës ishte e organizuar dhe zhvillonte aktivitet të pandërprerë politik në dobi të çlirimit të atdheut. Diaspora shqiptare vepronte si organizatë gjysmë-ilegale me program e statut si dhe dokumentet e tjera organizative - LPRK (Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës). Diaspora shqiptare u bë burim kryesor i financimit të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës (UÇK), duke kontribuar me fonde të konsiderueshme përmes mekanizmave si “Fondi i 3%-shit” dhe “Vendlindja Thërret”. Përveç ndihmës financiare, diaspora shqiptare në Zvicër luajti një rol kyç në sensibilizimin e opinionit publik dhe politikës zvicerane, si dhe në lobimin aktiv pranë organizatave ndërkombëtare për njohjen e situatës së rëndë në Kosovë dhe për mbështetjen e pavarësisë së saj. Aktivitetet humanitare ishin gjithashtu të dukshme, me diaspora që organizoi dërgesa të shumta me ndihma ushqimore, medikamente dhe materiale të tjera urgjente. Ky studim analizon format konkrete të kontributit të diasporës shqiptare në Zvicër, duke u bazuar në burime historike, intervista dhe dokumente arkivore. Ky hulumtim përforcon narrativen se diaspora shqiptare në Zvicër ka qenë një faktor i fuqishëm dhe i organizuar që ndikoi ndjeshëm në rrjedhat politike dhe ushtarake të luftës së fundit në Kosovë.

Fjalë kyçe: Diaspora, demonstrata, lufta, Zvicra, “Vendlindja Thërret”, UÇK.

Procesi i shpërnguljeve dhe krijimi i diasporave nëpër vende të huaja është një dukuri e hershme, e cila daton që nga kohërat më të lashta, e që për fat të keq edhe sot vazhdon me një ritëm të shpejt. Regjimi jugosllav, i dominuar nga Serbia, zhvilloi fushatë të pandërprerë antishqiptare jo vetëm në Kosovë, por edhe në të gjitha viset e banuara me shqiptarë. Nga kjo fushatë antishqiptare, një numër që i shpëtoi burgosjeve (nxënës, student, punëtor, nëpunës, mësues e intelektualë) u detyruan të largohen përkohësisht nga vendlindja, kryesisht në Evropën Perëndimore. Diaspora shqiptare gjatë gjithë kohës prezantoi me përgjegjësi interesat e popullit tonë. Në këtë kuptim vlen të përmendet periudha kohore 1925-1935, kur në Gjenevë filloi të botohet “Liria Kombëtare”, organ i organizatës demokratike shqiptare në mërgim Komiteti i Çlirimit Nacional. Numri i saj i parë doli me 29 korrik 1925 në Gjenevë dhe vazhdoi deri më vitin 1935 dhe atë në dy gjuhë - shqip edhe frëngjisht. “Liria Kombëtare” u shndërrua në tribun të emigracionit kundër regjimit zogist në Shqipëri si dhe kundër imperializmit fashist. Në këtë gazetë me shkrimet e tyre u paraqitën personalitete shumë të njohura të kombit tonë si: Fan Noli, Omer Nishani, Riza Cerova, Halim Xhelo etj. Këtë gazetë gjatë gjithë kohës e drejtoi patrioti demokrat Omer Nishani.¹ Dhe jo rastësisht emri i këtij organi është marrë si emër i Fondit për luftën e Ushtrisë Çlirimtare Kombëtare.

Aktivitetet humanitare ishin gjithashtu të dukshme, me diasporën që organizoi dërgesa të shumta me ndihma ushqimore, medikamente dhe materiale të tjera urgjente. Ky studim analizon format konkrete të kontributit të diasporës shqiptare në Zvicër, duke u bazuar në burime historike, intervista dhe dokumente arkivore. Ky hulumtim përforcon narrativen se diaspora shqiptare në Zvicër ka qenë një faktor i fuqishëm dhe i organizuar, që ndikoi ndjeshëm në rrjedhat politike dhe ushtarake të luftës së fundit në Kosovë.

Diaspora shqiptare në të gjitha vendet e Evropës dhe botës ishte e organizuar dhe zhvillonte aktivitet të pandërprerë politikë në dobi të çlirimit të atdheut. Diaspora shqiptare vepronte në kuadër të organizatave gjysmë-ilegale si: LPRK (Lëvizja për Republikën e Kosovës), Besëlidhja shqiptare, Partia Punëtore, LKÇK (Lëvizja Kombëtare për Çlirimin e Kosovës). E përbashkëta e të gjitha këtyre organizatave që shihet në programet e tyre politike ishte avancimi dhe zgjidhja e çështjes kombëtare shqiptare.

Diaspora shqiptare u bë burim kryesor i financimit të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës (UÇK), duke kontribuar me fonde të konsiderueshme përmes

¹ “Liria Kombëtare”, organ i përjavshëm i nacionalistëve shqiptarë, Gjenevë, 1926.

mekanizmave si: “Vendlindja Thërret”, e cila kontrollohej kryesisht nga njerëzit e Lëvizjes Popullore të Kosovës si dhe 3%-shi, “Zëri i Atdheut”, ShH “Nënë Tereza”, dhe “Liria Kombëtare”.² Në të gjitha qytetet e vendeve perëndimore e me theks të veçantë në Zvicër u krijuan qendrat të grumbullimit të mjeteve financiare. Përkundër mospajtimeve, që vinin si rezultat i papjekurisë politike, mungesës së komunikimit të faktorëve politikë dhe ushtarak brenda dhe jashtë Kosovës, diaspora shqiptare, për aq sa ishte e mundur, i tejkaloi këto probleme, duke arritur të jetë e mobilizuar dhe në shërbim të Kosovës. Mërgimtarët dhanë miliona marka gjermane e franga zvicerane, dollarë amerikanë dhe valuta të tjera në shërbim të luftës në Kosovë. Shuma e mjeteve financiare të grumbulluara për nevojat e luftës nuk u bë publike asnjëherë.³ Përveç ndihmës financiare, diaspora shqiptare në Zvicër luajti një rol kyç në sensibilizimin e opinionit publik dhe politikës zvicerane përmes tubimeve dhe demonstratave të shumta pranë OKB duke i dërguar edhe peticione të shumta kundër politikës dhe veprimit praktik të nacional-shovinizmit serb. Në këtë kuptim nuk mund të mos përmendet demonstratat dyjavore në Gjenevë, 19 maj - 2 qershor 1990, në të cilën në të gjitha shtetet e Evropës vërshuan atdhetarët shqiptarë nga të gjitha trojet shqiptare, e që në këto demonstrata numri pjesëmarrësve mendohet të kishte arrit përafërsisht në 100.000.⁴ Në të gjitha periudhat shqiptarët Zvicrën e shihnin si një vend ku mund të paraqesin kërkesat e tyre politike pranë organizatave ndërkombëtare në Zvicër. Ia vlen të theksohet se demonstratat e para e pas vitit 1981 në Zvicër bëhen nën organizimin e heronjve Kadri Zeka, Jusuf e Bardhosh Gërvalla. E vërteta është se një gjeneratë tejet e devotshme e deriatëhershme kishte bërë të mundur vazhdimësinë e Lëvizjes Kombëtare të udhëhequr nga: Adem Demaçi e Metush Krasniqi pas Luftës së Dytë Botërore. Ata ishin nën vëzhgimin e strukturave përkatëse në shtetet ku jetonin dhe etiketoheshin si ekstremistë të majtë. Ishin një plejadë e pazakontë e shumë atdhetarëve nga Kosova, Maqedonia, Presheva e Mali i Zi, që kishin migruar në Evropë, e konkretisht në Zvicër, dhe ishin pjesë e pandarë e lëvizjes ilegale që kishte bërë tash edhe emrin e saj.⁵ Ndër ta janë veçuar veprimtarët, si: Bardhyl Mahmuti, Ali Ahmeti, Destan Ajdini, Avni Dehari, Syl Zhitija, Agush Buja, Gafurr Elshani, Beqir Beqa, Faik Raci, Muhamet Kelmendi, Ibrahim Kelmendi, Kadri Veseli, Isak Elshani, Bastri Misini, Iljaz Bajrami, Murat Jashari, Ismet

² Frashër Demaj, *Sali Çekaj - veprimtar politik dhe ushtarak*, Prishtinë, 2024, f. 183.

³ Po aty.

⁴ Buletini 1, 2 i redaksisë “Zëri i Kosovës”, organ i LPRK-së, qershor 1990, Gjenevë.

⁵ Deklaratë e Emrush Xhemajli, dhënë autorit, 3.6.2025, Kumanovë.

Jashari, Vaxhid Sejdiu, Selami Bajramietj. Nga ky grup intelektualësh, të cilët para vetes kishin vënë idealin dhe filluan të organizojnë të rinjtë për t'ju bashkangjitur UÇK-së, përmes donacioneve për luftën e më pas edhe në mobilizimin e forcës fizike. Diaspora shqiptare në Zvicrës dhe vendeve të tjera të Evropës Perëndimore (LPK) ishte themeluese UÇK-së, e cila ushtri përshejtoi procesin e çlirimit të vendit nga okupatori serb.

Më 1 tetor 1997, shpërthyen protestat masive të studentëve të Universitetit të Prishtinës, të cilët u përkrahën nga të gjitha shtresat e popullsisë. Për herë të parë protestuesit dolën me një parullë domethënëse si në Prishtinë, Shkup e Tiranë: “Të gjithë jemi UÇK”. Pas kalimit të një periudhe, ishte faza e organizimit konkret për veprim. Qysh para shumë vitesh, Adem Jashari kishte filluar një organizim, apo më mirë të themi fillimin e formimit të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës.⁶

Mjetet e informimit serb e përgënjeshtrojnë ekzistimin e UÇK-së edhe përkundër asaj që UÇK-ja, i kishte marrë përsipër shumë aksione guerile kundër forcave serbe. Më 28 nëntor 1997, UÇK-ja në ceremoninë e varrimit të mësuesit dëshmor Halit Gecit, doli publikisht para masës së tubuar dhe shpalosi programin e luftës çlirimtare. Mirëpo sikur që zhvillohej aktiviteti në diasporë, në mënyrë paralele vazhdohej aktiviteti i organizimit edhe brenda në Kosovë.

Më 16 maj 1998, kishin mbushur sheshet e Prishtinës dhe të qyteteve të tjera të Kosovës. Edhe kësaj radhe protestohej kundër etnocidit që po bënte Serbia në Kosovë, duke veçuar kërkesat për hapjen e një korridori për mjekët e Kosovës për të depërtuar deri tek të plagosurit në fushëbetejat e Kosovës. Duket se përveç luftës që po zhvillonte UÇK-ja kundër armikut serb, protestuesit shqiptar të të gjitha moshave e gjinive për t'u përcaktuar për UÇK-në, më tepër i kishte nxitur takimi i Rugovës me Millosheviqin. Kësisoj, ka të ngjarë se nga Rugova i kanë ngritur duart edhe ata që i kanë besuar verbërisht. Prandaj UÇK-ja shihej si e vetmja forcë që mund të sigurojë pavarësinë e Kosovës dhe ta çlirojë Kosovën.⁷

Gjatë kësaj kohe në diasporë vepronte në mënyrë të organizuar LPK (Lëvizja Popullore e Kosovës), e cila ishte e hapur për bashkëveprim dhe bashkërendim me të gjitha organizatat, shoqatat, partitë politike, grupet, individët përparimtarë që aspironin për luftë çlirimtare dhe që lirinë e vendit të tyre e kanë mbi çdo gjë. Duke qenë e hapur për bashkëpunim - ajo nuk heq

⁶ Bajram Kurti, *Gjaku i Lirisë* 7-8, Celina-s, Prizren, 2005, f. 100.

⁷ Nuhi Paçarizi, *Protestuesit shqiptar gjithandej Kosovës i brohorisin fuqishëm UÇK-së*, gazeta “Zëri i Kosovës”, viti XVI i botimit, nr. 20 (301), 21 maj 1998.

dorë nga ylli i saj polar, fuqizimi i luftës për liri rreth Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës.⁸

Për të parë më konkretisht këtë kontribut të madh të diasporës shqiptare, kemi intervistuar një pjesëtar të kësaj diaspore, një personazh mjaft me interes, ndonëse jo shumë i njohur për publikun, por shumë i vyeshëm për mbledhjen e fondeve për çlirimin e Kosovës, sikurse shumë e shumë shokë si ai. Bëhet fjalë për bashkatdhetarin Selami Bajrami⁹ nga Vaksinca e Kumanovës, i cili dekada të tëra punoi për çështjen shqiptare në Zvicër, përkatësisht në kantonin e Glarusit.

Ai thotë se ka qenë një vullnet jashtëzakonisht i madh dhe një guxim i pashoq i diasporës shqiptare, pavarësisht rrezikut që u paraqitej sidomos gjatë kohës kur ktheheshin në vendlindje, meqë “Ne ishim gjithmonë të përcjellur dhe të rrezikuar, mirëpo ne nuk e ndalnim aktivitetin tonë dhe ishim të vetëdijshëm për aktivitetin që bënim, sepse lirinë nuk do na e sillte askush, por atë duhej ta fitonim”. Sipas tij, u mobilizua e gjithë diaspora shqiptare në Zvicër, për ta ndihmuar popullatën e Kosovës. “Ne sipas mundësive kemi kontribuar, në fillim për Fondin ‘Gjithçka për Pavarësinë e Kosovës’, ku i posedojmë edhe çeqet, si dhe për Fondin e 3-Përqindëshit. Në fondin e parë kanë qenë të caktuara shumat, nga 1.000 franga zvicerane për çdo familje dhe ishte e ndarë në etapa. Me krismat e para në Kosovës, i gjithë angazhimi u orientua drejt Fondit ‘Vendlindja Thërret’, ku u tubuan mjete të shumta në Zvicër. “Me fillimin e luftës në Kosovë kemi pasur edhe kujdestari për këtë çështje për tubimin e mjeteve materiale, por nëse nevojitej, po ashtu ishim të gatshëm edhe me shku në vijat e frontit”, u shpreh Bajrami.¹⁰

Kur lufta në Kosovë mori dimensione të papërshekruara dhe në çdo pëllëmbë të Kosovës luftohej deri në frymën e fundit, veprimtarët e diasporës që ishin mbështetësit kryesorë material të luftës duke ndarë edhe nga kafshata e gojës për fuqizimin e organizimit ushtarak (UÇK), ndërruan aktivitetin duke marrë përgjegjësi në mobilizimin ushtarak të popullsisë sonë. Kjo luftë heroike në historinë më të re të Kosovës njihet me emrin “Epopeja e Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës”.¹¹

⁸ Bedri Islami, *Ç'do të thotë të jesh i organizuar*, Zëri i Kosovës, 21 maj 1998.

⁹ Veprimtar në diasporë që nga viti 1978 e deri në ditët e sotme, duke kontribuar në të gjitha organizimet me peshë kombëtare në Zvicër, e në veçanti në grumbullimin e mjeteve për luftërat e fundit çlirimtare të shqiptarëve në Ballkan.

¹⁰ Deklaratë e Selami Bajramit, dhënë autorit më 9.7.2025, Kumanovë.

¹¹ Isak Sherifi, *Dezintegrimi i Jugosllavisë, Kosova 1990-2008*, Arbëria Desing, Tetovë, 2016, f. 55.

Aktit heroik të familjes Jashari iu bashkuan edhe shumë luftëtarë që ranë heroikisht me armë në dorë në epopenë e lavdishme më 5, 6 dhe 7 mars 1998. UÇK me organizimin e saj kaloi në një forcë ushtarake duke përfshirë në gjirin e saj 30 brigada, të shpërndara në shtatë (7) Zona Operative, të mbushura me vullnetarë të ardhur nga të gjitha trojet etnike shqiptare dhe nga diaspora, në mesin e të cilëve edhe kryetrimi nga Kumanova Ismet Jashari, i cili e la Zvicrën dhe iu bashkëngjit luftës çlirimtare. Përveç tij, edhe shumë mërgimtarë të tjerë vendosën t’ju bashkëngjiten luftës çlirimtare të UÇK-së, duke u shquar nëpër aksione luftarake si komandantët Sali Çekaj, Agim Ramadani, Fehmi e Xhevë Lladrovci, Ekrem Rexha, etj., të cilët ranë dëshmorë për lirinë e Kosovës. Por, në mesin mërgimtarëve të shumtë që morën rrugën për t’ju bashkëngjitur forcave të UÇK-së ishin edhe: Hashim Thaçi, Emrush Xhemajli, Shukri Buja, Ramush Haradinaj, Abedin Rexha, Fatmir Limaj, Haxhi Shala, Agim Çeku, Bekim Berisha, etj. Numri i pjesëmarrësve nga diaspora në luftën për çlirimin e Kosovës është aq i madh sa përmendja e emrave më lartë paraqesin vetëm një simbolikë¹². Kontributi i diasporës paraqet një shembull konkret jo vetëm të ndihmës materiale, por edhe të përgatitjes politike e ideologjike për t’ju përgjigjur në rrethana të caktuara pushtuesit dhe pushtuesve, gjithnjë me qëllimin fundamental - realizimin e aspiratave të gjeneratave të shumta për çlirim dhe bashkim kombëtar.

¹² Deklaratë e Destan Hajdinit, dhënë autorit, 31.5.2025, Kumanovë.